

Gagnrýni á tillögum fjórðungsþing Austfirðinga og Norðlendinga um nýja stjórnarskrá 1949/1950

Bjarni Benediktsson – Gagnrýni á tillögum fjórðungsþing Austfirðinga og Norðlendinga um nýja stjórnarskrá 1949/1950 – Motto þar er mjer úlfsins von, er jeg eyrun sje – Ópólitisk – Neitunarvald – Varðveisla sögulegra minja – Óvirðing fyrir Alþingi – Afnáam – Nýsköpun – Hin fullkonnasta heimastjórn – Atkvæði eins kjósanda er ekki betra en annars

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360

Stjórnmalamaðurinn

Askja 2-9, Örk 10

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

G a g n r ý n i

á

tillögum fjórðungsþinga Austfirðinga og Norðlendinga
um nýja stjórnarskrá.

Motto:

"Þar er mjer úlfsins von,
er jeg eyrun sje".

Á því herrans ári 1945 fundu nokkrir menn þá köllun
hjá sjer, að stofna til fjórðungssambanda fyrir Norðurland
og Austurland. Voru menn þessir flestir, ef ekki allir,
úr Frams Óknarfloknum og þótti sumum, sem vel að hugðu,
þetta einkennileg tilviljun.

Leituðu þeir á náðir sýslunefndanna og bæjarstjórn-
anna í fjórðungunum um fjárstyrk þessum fjórðungssamböndum
til framdráttar og hefir hann verið veittur. Jafnframt var
fram tekið, að þessi sambönd væru með öllu óþólitisk og er
þannig komist að orði í lögum fyrir "Fjórðungssamband Norð-
lendinga" í 2. gr.: "Höfuðmarkmið Sambandsins er að sameina
sýslu- og bæjarfjelög Norðlendingafjórðungs um menningar- og
hagsbótamálefni hans og stuðla að því, að fjelögin komi fram

sem heild út á við, bæði þegar um sameiginleg framfaramál þeirra er að ræða og einnig til stuðnings velferðamálum einstakra sýslu- og bæjarfjelaga, eptir því sem við verður komið.

Sjerstaka áherzlu vill Sambandið leggja á að vinna að varðveizlu sögulegra minja innan fjórðungsins og annara þeirra tengsla milli fortíðar og nútíðar, sem hverri þjóð eru nauðsynleg.^h

Fallega af stað farið, en hjer sem optar var "Adam ekki lengi í Paradís," því strax á fyrstu ársþingunum fóru eyru hins pólitíska úlfs að koma upp undan sauðagærunni í tillögum um að skipta Íslandi í 4 - 6 fylki hvert með sínum fylkisstjóra, þingi og stjórn eða rjettara, að setja upp 4 - 6 ríkisstjórnir í stað einnar og þessi tillaga um "stjórnskipun landsins" gleypti svo öll önnur velferðamál Sambandsins, að allt snör- ist um hana og loks kom afkvæmið fullburða út í tillögum þeim útgefnum á þessu ári, sem hjer skulu nokkuð gagnrýndar.

Það sem straks vekur undrun í nefndum tillögum eru þessi 6 atriði:

1. Övirðingin fyrir Alþingi og smækkun þingræðisins.
2. Afmáun sýslufjelaga, sýslunefnda og sýslumanna.
3. Skerðing hins almenna kosningarjettar.
4. Tilraunin til þess að kljúfa ríkisstjórnina.
5. Ofurvald forseta gegn þingræði og lýðræði.
6. Grýlan um Reykjavíkurvaldið.

1. Óvirðingin fyrir Alþingi.

Fyrir röskum 19 árum, í sólskini íslenska hásumarsins, voru saman komnir á Þingvöllum 20-30 þúsund Íslendingar, konur og karlar ungir og aldnir, auk erlendra gesta og heiðursgesta til þess að halda hátíðlegt 1000 ára afmæli Alþingis Íslands, elsta þjóðþingsins í heimi. Saman komnir til þess að minnast þess og gleðjast yfir því, að það kom lögþing í stað gopnabraks, óhlutdrægur dómur í stað ójafnaðar og ofbeldis. Saman komnir til þess að minnast þess og þakka, að Alþingi hafði verið skjól vort og skjöldur öldum saman með dómum sínum og sáttmálum gegn hinu útlenda konungsvaldi, hinum útlendu embættismönnum, útlendu fiskimönnum og einokunarkaupmönnum, sem aðeins vildu hafa auðlindir landsins að fjeppúfu og mergsjúga íslenzku þjóðina.

Þá var því í svipinn gleymt sem og átti að gleymast, að með konungsboði 11. júlí 1800 var Alþingi afnumið og í staðinn settur landsyfirrjettur.

Nú á að vísu ekki í "tillögunum" að afnema Alþingi, það á bara að smækka það, gera það eins áhrifalaust eins og hugsast getur. Í fyrsta lagi með því að setja við hlið þess sex fylkisþing "með allvíðtöku starfssviði og valdi" og í öðru lagi að láta sömu fylkisþing skipa efri deild Alþingis 18 mönnum þannig, að 12 þessara fylkiskjörnu þingmanna hafa gjörsamlegt neitunarvald á Alþingi, sbr. á bls. 19 í "tillögunum" þar sem segir svo: "Gert er enn fremur ráð fyrir því, að frumvarp, sem samþ. hefir verið í annari þingdeild, en

felld í hinni, verði afgreitt í sameinuðu þingi, nema felld hafi verið með 2/3 hlutum atkvæða í annari hvorri þingdeild".

Þó neðri deild öll, sem er málstofa hinna þjóðkjörnu þingmanna, sje sammála um lagafrumvarp, getur samt sem áður 2/3 hl. hinna fylkiskjörnu þingmanna, eða 12 saman, dregið eða felld frumvarpið. Hvernig líst ykkur á landar góðir? Getið þið hugsað ykkur meira afturhald, meira einræði í þingdeild? En hafið þið svo athugað kostnaðinn við fylkisþingin? Sagt er, að þau skuli skipuð hvert um sig 15 fulltrúum, sem megi þó fjölga um helming eða upp í 30.

Nú er það reynsla annara þjóða sem svona ríma tölu hafa sett f. þingmenn, að mjög fljótt, ef ekki strax, ræður hásta talan, því allir vilja komast á þing og ekki erum við Íslendingar nein undantekning um löngun til þingsetu, nema síður sje. Tala þessara fylkisþingmanna verður von bráðar 180 og tala Alþingismanna 48 eða samtals 228 þingmenn fyrir þjóð sem er tapar 140 þúsundir manna. Nú mun kostnaður við Alþingishaldið vera um þrjár millíónir króna og óhætt að gera ráð fyrir því, að kostnaður við hvert fylkisþing verði a.m.k. 1/3 þessarar upphæðar eða samtals 6 millíónir. Kostnaður ríkisins í þinghöld þá a.m.k. 9 -10 millíónir króna á ári. Mjer er spurn? Hver vill borga brúsan?

1 X
Þeir sem "tillögurnar" sömdu, vísa m.a. til Englands sem fyrirmynd, en jeg leyfi mjer að staðhafa, að hver sá Englendingur sem leyfði sjer að koma fram með tillögu um að skerða vald og virðingu enska þingsins - Parlamentsins -,

yrði tæpast talinn með öllum mjalla, svo rötgróðið er þingræðið hjá þessari mestu þingræðisþjóð heimsins. Í þessu sambandi skal þess getið, að enska þjóðin hefir enga stjórnarskrá sem slíka. Hún byggir þingræði sitt og lýðræði á þingreglum og lögvenju (Common law), en hyrningarsteinarnir eru gamlir og traustir svo sem "Magna Carta" (Frelsisáttáttmikla) frá 1215, "Petition of Rights" frá 1628 og "Habeas corpus Act" frá 1679, B sem hjer gefst ekki tórn til að skýra nánar.

Vil jeg þó í þessu sambandi nefna tvö dæmi, er sýna, hversu snemma og hversu hátt Englendingar hjeldu þing sitt í heiðri og þá sjerstaklega neðri málstofuna. Þegar Karl I. Englandskonungur rjeðist með vopnað fylgdarlið inn í þingsalinn árið 1642 til þess að handtaka þá þingmennina 5, sem hann taldi sjer mest mótsnúna og bað forseta neðri málstofunnar að afhenda sjer þá, svaraði forsetinn konunginum með þessum frægu orðum, sem talin eru sígilt tákni um virðuleika Parlamentsins gegn ofbeldinu: "Herra, hjer hefi jeg hvorki augu til að sjá nje tungu til að mæla, nema neðri málstofan, en jeg er hennar þjónn, skipi mjer það. Jeg bið yðar hátign auðmjúklegast að fyrirgefa mjer, að jeg get ekki svarað kröfu yðar á annan hátt." Og þegar Cromwell kemur í ríkisráðið enska eptir að hann er búinn að rjúfa þingið og spyr hvort ríkisráðinu sje þetta ekki kunnugt og hversvegna það starfi áfram, svarar Bradshaw dómforseti honum á þessa leið, en hann hafði þá forseti í ríkisráðinu: "Við vitum það sem þjer í dag hafið gert í neðri málstofunni og senn mun England allt frjetta þetta. En

yður skjátlást ef þjer haldið, að Parla-
mentinu sje rofið, því enginn máttur hjer á jörðu getur rofið það nema vilji þess sjálfs. Munið það."

Með samskonar virðingu og Englendingar líta á sitt Parla-
ment eignum við Íslendingar að líta á okkar Alþingi. Alþingi
sem stofnun er ekkert ábótavant, sje einhverju um að kenna,
er það hjá alþingismönnum, en þjóðin öll velur sína fulltrúa
og hennar er skyldan að vanda til valsins.

2. Afnáam sýslufjelaga, sýslunefnda og sýslumanna.

Skipting Íslands í sýslur er gömul þjóðleg niðurröðun
hjeraða og eru sýslurnar 23, einni fleiri en Kantónurnar í
Sviss, en svo heitir hjeraðsskiptingin þar í landi.

Sömuleiðis eru sýslumannsembættin algerlega innlend, en
sýslumenn tóku við af goðunum. Áptur á móti voru embætti höf-
uðsmanna og amtmanna af útlendum uppruna.

Voru þeir lengi vel aðeins fulltrúar hins útlenda kon-
ungs og áttu m.a. að sjá svo um, að hann missti engan spón
úr sínum íslenska aski. Á þessu var þó gerð allmikil breyt-
ing til batnaðar í þjóðlega átt með "Tilskipun um sveitastjórn
á Íslandi", 4. maí 1872, og segir þar stutt og laggott í 1.gr.
tilskipunarinnar: "Stjórn sveitarmálefna í sveitum Íslands
skal falin á hendur hreppsnefnd í hverjum hreppi, sýslunefnd
í sýslu hverri, og antráði í hverju amt". Var þetta gert eftir
ítrekuðum tilmælum Alþingis og með þessu fengin hin fullkonn-
asta heimastjórn í öllum sveita- og hjeraðsmálum íslensku
þjóðarinnar. Stöðu minnar vegna hefi jeg setið í allmörgum

nefndum, en engar nefndir hafa mjær alla tíð verið eins ~~með~~ hugþekkar og áætlað til samstarfs eins og sýslunefndirnar og gefur þetta að skilja. Þarna er valinn maður í hverju rúmi, maður eða menn sem ekki einasta eru kunnugir hreppsmálum sínum heldur og málefnum alls hjeraðsins eða sýslunnar og kosta því kapps um að vinna saman sýslufjelaginu til gagns og sóma. Slík samvinna væri óhugsandi með fylkjaskipun, þar sem t.d. Húsvetningar ættu að væla um mál Þingeyinga og Þingeyingar að hlutast til um mál Eyfirðinga eða Akureyrarkaupstaðar. Liggur þetta hverjum glöggum manni svo í augum uppi, að óþarfi er að leiða frekari rök að þessu máli. Þegar jeg las "tillögurnar" spurði jeg þann mann úr hópi tillöguhöfundanna sem í seinni tíð hef úr haft sig einna mest í frammi, að túlka á- gæti þeirra, hvort ekki væri með fylkjaskipuninni meint, að leggja niður sýslunefndirnar. Svar hans, sem jeg setti sjer- staklega á mig, táknaðent bæði fyrir hann og samherja hans um "tillögurnar" var svona: "Það stendur hvergi berum orðum". Nú kann jeg stundum að lesa milli línanna einnig það, sem ekki stendur "berum orðum" og það kunna fleiri.

Hinsvegar sögðu þeir mjær það "berum orðum" bæði Jón hreppstjóri Guðmundsson og alþingismaður Jónas Rafnar, að á fjórðungsþinginu á Akureyri 1948 hefði einmitt verið á það drepið að leggja niður sýslunefndirnar, en jeg hef ástæðu til að ætla að um þetta atriði hafi ekki verið haft mjög hátt. Hitt er svo káldhæðni orlaganna, að fje er örlátlega veitt úr hlutaðeigandi sýslusjóðum, svo fjórðungsþingsmennirnir geta slátrað sýslunefndarmönnum. Ekki vantar brjóstheilindin í

þessa fjórðungsfursta.

Um niðurskurðinn á sýslumönnum skal jeg fátt segja annað en það, að jeg tel víst, að þjóðin leyfi hann ekki, því einmitt starf þessara embættismanna er orðið svo náteingt alþýðunni í dreifbýlinu og hefir verið svo vel þegið og metið af henni frá fyrstu tíð.

3 Skerðing hins almenna kosningarjettar.

Í "tillögnum" er haldið fram einmenningskjördæmum með meiri hluta kosningu, einmitt því kosningafyrirkomulagi, sem flestallar lýðræðisþjóðir eru hættar við og sem sætt hafa hinu sterkasta gagnrýni hjá flestum þjóðrjettarfræðingum, ríkisrjettar- og lögfræðingum sem um þessi mál hafa fjallað. Því miður ríkir þetta kjördæmafyrirkomulag að mestu leyti hjá okkur ennþá, en alþýðan, sem ávalt fer sjer hægt en bitandi, þegar augun opnast, er nú óðum að átta sig á dýrmati kosningarjettarins og hættunni sem stafar af skerðingu hans með meiri hluta kosningum, sem hafa minni hlutann að engu.

Það var Indriði Einarsson rithöfundur sem fyrstur manna árið 1880 gagnrýndi kosningafyrirkomulagið og kjördæmaskipunina einsog hún var ákveðin 1877, en það ástand var mjög svipað því sem í "tillögnum" felst.

Miklu harðvítugra gagnrýni fær kjördæmaskipunin þó í fyrirlestri Páls amtmanns Briems, sem birtur er í Einreiðinni VI. ár 1900 bls. 1. Því miður er ekki fært að prenta fyrirlestur þessa gagnmerka lögfræðings og stjórnálamanns upp hjer allan, en nokkur helstu atriðin skulu tilfærð. Meginreglan

segir hann að sje þessi í kosningum: "Atkvæði sjerhvers kjósa-
anda á að hafa fullt gildi í hlutfalli við önnur atkvæði, eigi
aðeins að því er snertir þann mann, er hann vill kjósa, heldur
og þann flokk, er hann fylgir að málum."

"Atkvæði eins kjósenda er ekki betra en annars"

Enn segir hann: "Með kjördæmaskiftingunni fylgir meiri-
hluta kosning. Öllum atkvæðum minni hlutans er vægðarlaust
varpað fyrir borð og ekkert tillit tekið til þeirra. Þetta er
að voru álitu ekki rjett og það hefur hinar mestu og jeg vil
bata við hinar verstu afleiðingar.

Fyrst og fremst hefur þetta mjög illar afleiðingar að
því er snertir kjósendurna. Það gjörir þá sljóva og áhuga-
lausu á velferðamálum þjóðarinnar. Ef kjósendi er í ein-
dregnum meiri hluta þá hugsar hann sem svo: "Jeg þarf ekki að
greiða atkvæði, minn flokkur sigrar samt". Svo situr hann
heima. Hinn, sem er í eindregnum minni hluta hugsar sem svo:
"Það hefur enga þýðingu þó að jeg komi. Atkvæði mínu er kast-
að fyrir borð og er einskis nýtt". Svo situr hann heima."
Einungis þegar tvísýni er á, hverjir muni sigra, vaknar dá-
litill áhugi. Mikið af hinum venjulegu kosningaræsingum staf-
ar því af óeðlilegum lögum.

En þó að þessi afleiðing sje ill, þá er sú afleiðing
enn verri, að velferðarmál þjóðarinnar verða eigi rannsökuð
og rædd svo sem skyldi. Meirihlutinn sigrar algjörlega en
minni hlutinn hefur engan talsmann. Jeg skal ekki neita því,
að ranglætið jafnast nokkuð á milli stóru flokkanna, en hvernig

fer um smáu flokkana? Hvar eru atkvæði þeirra sem heinta meira siðgæði og rjettlæti í landsmálum? Jeg efast um að þeirra sje fyrst að leita í þingsöllum, því hinar háu rjettlætiskröfur eiga ekkert skjól undir kosningalögum. En aftur breiða þau sinn væng yfir miðlungsmenn, yfir þá sem ávalt elta meiri hlutann, sem hafa enga sannfæringu, en tala eftir því sem þeir ímynda sjer að fjöldinn vilji heyra! Amtmaðurinn vitnar í orð frakkneska stjórnavitringsins Mirabeau, er sagði svo 1789: "Fulltrúaðingin eru fyrir þjóðina alveg hið sama sem landsuppdrátturinn er fyrir landið; í störu sem smáu eiga þessar ímyndir að sýna sömu hlutföll sem frummyndirnar". Svo bætir hann við frá eigin brjósti: "Þetta ætti að vera svo, en er ekki svo og allra sízt þar sem eiga sjer stað venjulegar meirihluta-kosningar í kjördæmunum.

Þjóðirnar hafa gleymt því, að föðurlandið er eitt og óskift. Kjördæmaskifting og meirihlutakosningar eru í eðli sínu óhafandi. Fulltrúaðingin eiga að vera hið sama fyrir þjóðina sem landsuppdrátturinn er fyrir landið."

Um hlutfallskosningar segir amtmaðurinn: "Hlutfallskosningar hafa mikla kosti fram yfir venjulegar meirihlutakosningar, en samt virðast mjer þær ekki fullnægjandi!"

Hann vill til viðbótar þeim uppþotarþingsæti.

Samkvæmt því sem að framan er tekið úr fyrirlestri amtmannsins er ljóst, að Páll Briem er fyrsti uppástungumaðurinn að því, að gera allt landið að einu kjördæmi með hlutfallskosningum.

Árið 1903 var stjórnarskrárbreyting gerð og þingmönnum fjölgað úr 30 í 34. Hnigu allar umræður í Alþingi þá að því, að þessi breyting sje aðeins til bráðabýrgða, en gjörð sje gangskör að því, að taka kjördæmaskipunina til endurskiðunar og gagngerðra breytinga. Þá fyrst fara að heyrast raddir á sjálfu Alþingi um almennan jafnan kosningarjett og rjettláta kjördæmaskipun, en því miður hafa þetta orðið að heita með orðin tórn fram á þennan dag.

Ekki var þó hægt um að kenna vanrækslu eða seinlæti þáverandi stjórnar, því þegar á þingi 1905 flutti ráðherrann, Hannes Hafstein, frumvarp um breytingar á lögum um kosningar til Alþingis. Í því frumvarpi er lagt til, að gagngerðar breytingar verði gerðar á kjördæmaskipun og kosningatilhögum. Lagt er til að landinu verði skipt í 7 kjördæmi, er kjósi hvert 4 - 6 þingmenn eptir íbúafjölda. Í öllum kjördæmunum skyldi kosið eptir reglum hlutfallskosninga. Frv. var vísað til nefndar og fjekk vinsamlegar undirtektir, en dagaði uppi á þinginu. Frv. var aptur lagt óbreytt fyrir Alþingi 1907. Urðu þá um það miklar umræður, en svo fór, að það fjell við 3. umr. í neðri deild með eins atkvæðis mun (12:11), illu heilli.

Það sem aðallega vakir fyrir þeim sem "tillögurnar" hafa samið á fjórðungsþingunum er, að fá aptur tekið upp í hinni vöntanlegu stjórnarskrá Íslands það bann gegn hlutfallskosningum á fulltrúum til Alþingis, sem var í hinni gömlu stjórnarskrá frá 1920.

Eptir að Jón Þorláksson ráðherra hefir í hinni fróðlegu ritgerð sinni frá 1932 "Þjóðfélagsvaldið nú á tímum" talið upp 19 ríki Norðurlálfu þar sem hlutfallskosningar til löggjafarþingsins eru löggleiddar hjá 17 þeirra, en ekki enn í Englandi og Frakklandi-, og ákvæðið um hlutfallskosningar beinlínis tekið upp í stjórnskipulög 14 þessara ríkja, kemst hann svo að orði: "Í engri stjórnarskrá innan þessara 19 ríkja finnst neitt ákvæði, sem bannar hlutfallskosningar á fulltrúaðinginu eða nokkrum hluta þess, eða fyrirskipar þar aðra kosningaraðferð. Núgildandi stjórnarskrá Íslands er ein um slík ákvæði, þar sem hún bannar hlutfallskosningar á miklum meirri hluta alþingismanna."

Breyting sú á stjórnarskrá Íslands, sem samþ. var við 2. umr. í efri deild Alþingis á vetrarþinginu 1931, fór í þessu efni ekki lengra en það, að nema burt ákvæði, (þ.e. bannið gegn hlutfallskosningum), sem er til hindrunar rjettri skipun þingsins og er eins dæmi í stjórnarskrám lýðræðisríkja í Norðurlálfu og líklega þó leitað sje um allan heim."

Það er þessi draugur sem nú á með "tillögunum" að vekja upp aptur og senda Íslenskum kjósendum undir því falska yfirvarpi, að það tryggi ~~þeim~~ ^{þeim} betri aðstöðu í kosningabaráttunni. Svona er samviskulaust að segja kjósendum og beinlínis ósatt, því í öllum einmennings kjördæmum með meirihlutakosningu verða þeir kjósendur áhrifalausir, sem ekki standa í fjölmennasta flokkinum innan þess kjördæmis, þeirra, er hafa framþjóðendur þar í kjöri.

Við kosninguna 1931 er talið upplýst, að rjett við 1/3 hluti þeirra kjósenda, er atkvæði greiddu utan Reykjavíkur, hafi glatað alveg atkvæði sínu á þennan hátt.

Best er að láta í þessu sambandi tölurnar tala og skulum við þá líta á niðurstöður við alþingiskosningarnar 1931 og í október s.l.. Eftir kosningar 1931 var niðurstaðan þessi:

Alþýðuflokkur	hafði 4 þingmenn en átti tilkall til	7.
Framsóknarflokkur	" 23 - " - " " " "	15.
Kommunistaflokkur	" engan þingmann " " " "	1.
Sjálfstæðisflokkur	" 15 þingmenn " " " "	19.

Eftir nýafstaðnar alþingiskosningar hefir Framsóknarflokkurinn fengið langflesta þingmenn í hlutfalli við atkvæðamagn sitt, eða einn þingmann á hver 1039 atkvæði. Að baki hverjum þingmanni Sjálfstæðisflokksins standa 1502 atkvæði, Sófalistaflokksins 1564 og Alþýðuflokksins 1705.

Svona er 'ojöfnuðurinn enn, þrátt fyrir nokkra lagfæringu 1942, en nú skal með "tillögunum" aptur síga í gamla farið og gera illt verra.

Þá er vitnað ~~í~~ í kjördæmamál Frakklands og Bretland eins og þar sje fyrirmynðir sökum þess, að enn eru í löndum þessum einmenningskjördæmi og ekki hlutfallskosningar.

Frakkland. Þar munu ekki vera til nein samstæð stjórnskipulög heldur þrenn lög frá 1875 um stjórnskipunina og svo kaflinn um mannrjettindi og borgaraleg rjettindi frá 1791. Kosningatilhögunin í Frakklandi er stöðugt deilumál og enn standa yfir deilur um hlutfallskosningar, en kosningarjett

munu konur í Frakklandi hafa fengið nú fyrir skömmu, en stjórnarkreppur eru þar að heita má daglegt fyrirbrigði, svo ekki virðist stjórnarfar þessa lands til fyrirmyndar.

Bretland. Um kjördæmamálið í Bretlandi ritaði jeg grein 2. apríl 1933 í lesbók Morgunblaðsins og vísa til hennar, en hjer skal aðeins stigið á stærstu steinana.

Árið 1830 var baráfta hafin til þess, að rýmka kosningarjettinn til neðri málstofunnar og fá hann í hendur hinum borgaralegu flokkum. Unnu Wiggar glæsilegan kosningasigur, en efri málstofan vildi í engu slaka til og stóð kosningadeila þessi í tvö ár uns konungur neyddist til þess að veita neðri málstofunni lið og voru kosningalögin samþykkt 7. júní 1832.

Forrjettinda-umboð voru tekin af 111 þingmönnum og 30 smáþorpum og þessi 143 þingsæti úthlutuð til stórbæjanna, fylkjanna, Skotlands og Írlands. Tala kjósenda jókst í sjálfu Englandi í fylkjunum úr 250 þúsundum í 370 þúsund, í bæjunum úr 190 þúsundum í 290 þúsund.

Árið 1866 lagði Gladstone fyrir enska þingið frumvarp til laga um að veita 400 þús. mönnum kosningarjett til þings. Þingmenn feldu frumvarpið, en Gladstone spáði því sigurs áður en langt um liði og reyndist sannspár. Landsmenn voru frumvarpinu svo fylgjandi, að íhaldsstjórnin, sem kom í stað ráðuneytis Gladstones, lagði ári síðar fram frumvarp um sama efni og gekk feti frammar en Gladstone. Árið 1884 fjekk hann því til leiðarkomið, að verkamenn í sveit og smábændur öðluðust kosningarjett til enska þjóðþingsins og jókst með

Þeim lögum tala kjósenda um 2 milljónir. 1918 var tala þing-
manna í Stórabretlandi ákveðin einn fyrir hverja 70 þúsund
fóta og náðist þá og samkomulag um alm. kosningarjett fyrir
hvern karlmann 21 árs og hverja konu sem er þrítug. Lög-
in um kjördæmaskipun voru endurskoðuð 1928 og breytt í rjettlát-
ara horf, en þó er nú ekki jafnrjettið meira en svo, að þegar
kosningunum lauk til neðri málstofunnar 1931 í nóvember, voru
að baki hvers stjórnarandstæðings 130 þúsund greidd atkvæði,
en að baki stuðningsmanna stjórnarinnar tæp 30 þúsund.
Hvorki Bretland nje Frakkland tel jeg til fyrirmyndar, samkv.
framanskráðu, um kjördæmaskipun og alm. jafnan kosningarjett,
nema síður sje, og að athuguðu máli munu flestir íslenskir
kjósendur vera mjer sammála.

4 Tilraun til þess að kljúfa ríkisstjórnina.

"Tillögurnar" segja, að landinu skuli skipt í 6 fylki.
"Hvert fylki verði stjórnarfarsleg heild með allvöldtöku starfs-
sviði og valdi í ýmsum málum". Þessi orð verða ekki öðruvísi
skilin, en að settar skuli upp 6 fylkisstjórnir hver með sínum
fylkisstjóra, fylkisstjórnarráði o.s.frv., eða í stuttu máli,
að í stað þess að kosta kapps um að sameina ríkisstjórnina sem
mest í eitt kerfi og á einum stað, eins og nú er gert með stjórn-
arráði Íslands, er lagt til að sundra stjórnarstarfinu, sundra
stjórnarkerfinu og þá um leið þjóðinni.

Von er að tillögumönnunum hafi dottið Sturlungaöldin
í hug þegar þeir voru með þessar fátánlegu tillögur. Þeim
er best svarað með eigin orðum þessara fjórðungsfursta, sem

eru að finna á bls. 22 í margnefndum "tillögum", en þar stendur orðrjett: "Stjórn málaástand sem hjer er lýst, er vit-^{manh}anlega hættulegt og mjög óheppilegt fyrir þjóðina". Orð að sönnu. Hvað er óheppilegra fyrir okkar fámennu þjóð en að kljúfa hana sundur í smáa búta, í stað þess að þjappa þjóðarheildinni sem mest saman, gera hana sem mest og bezt samstilta, samhuga og samvinnandi. Kostnaður við þessar fylkisstjórnir virðist, fljótt á litið, hljóta að verða allmikill og skriffinskan, sem nóg er fyrir, á sýnilega ekki að minka, þegar bætast 6 fylkisstjórnarráðsstofur við þar sem þegar eru fyrir. Annars er allt um þessi fylki svo fjarstætt okkar stjórnaritari bæði að fornu og nýju, að það er í raun rjettri að glíma við skuggann eða þreifa í þokuna, að fást við þau eins og frá þeim er gengið af höfundanna hálfu. Mjer finst þeim þannig fylgt, að hugmyndin hljóti að biða ósigur.

Ofurvald forsetans.

Sömu mennirnir sem leggja það til, að settar sjeu 6 ríkisstjórnir ^{arstjórnir} á stofn fara og þess á leit, að jafnframt sje vald forseta Íslands stórum aukið. Það liggur við að manni detti í hug hrútasýning þar sem bekrarnir renna hver á annan, þegar fyrir mann eru bornar fram svona gagnstæðar tillögur, sem í eðli sínu stangast á. Og manni verður á að spyrja, hvernig er valdaskipting in milli forsetans og fylkisstjórnanna? Ber að skoða þá nokkurskonar undirforseta hvern í sínu fylki, eða samstarfsmenn hans um beitingu framkvæmdarvaldsins?

Í upphafi "tillaganna" segir: "Ríkisvaldið er hjá þjóðinni"

Þetta hljómar vel, en hvernig er það svo í framkvæmdinni þegar nánar er að gætt? Fulltrúi Þjóðarinnar er fyrst og fremst ~~XX~~ Þjóðþingið eða Alþingi. Hjer að framan er búið að sýna fram á, að einsog tillöguhöfundarnir hafa hugsað sjer skipun efri deildar geta 12 fylkiskjörnir menn beitt neitunarvaldi gegn hinum Þjóðkjörnu þingmönnum. *bls 11 (III) sk. bls 19-*

En þetta þykir ekki nægilegt til þess að smækka Alþingi, heldur á og að veita forsetanum bæði stöðvunarvald og neitunarvald gegn Alþingi og það í viðbót, að í lýðfrjálsu landi, en svo á víst Ísland að heita, þá er forsetanum fengið valdið og rjetturinn til þess að mynda eða skipa ríkisstjórnina og það jafnvel þvertofan í vilja Alþingis. Þingræðið er burkað út og vald forseta - eins manns - sett í staðinn. Og svo er sagt, að ríkisvaldið sje hjá Þjóðinni og þessu á Þjóðin að trúá.

Alþingi er aðeins heimilt, "að samþykkja rökstudda tillögu um vantraust á ríkisstjórn forseta". Gjörist Alþingi svo djarft, skulu fara fram bæði alþingiskosningar og forsetakosning, en um kostnaðinn við þetta hvorttveggja virðist ekkert hugsað. En það er líka annað í þessu sem ekki virðist vandlega yfirvegað og það er sú klípa, sem Þjóðin með þessu er sett í, ef hún bæði treystir fulltrúum sínum á Alþingi og hefir matur á forsetanum.

Hver þessara aðila á nú að verða fyrir valinu? Eða, ef báðir eru endurkjörnir, hvað skeður þá? Ja, þá á víst Alþingi að burðast með ríkisstjórn sem hún hefir samþ. vantraust á, í tvö ár. Hvernig halda menn að svona stjórnarfar muni gefast?

Og hvernig halda menn að fari, þegar forsetinn á að fara að leggja fjárlagafrumvörp fyrir Alþingi, og þannig taka að sjer bæði starf fjármálaráðherra og fjárveitingarnefndar? Jeg held að best sje, að leysa Alþingi upp eins og gert var árið 1800 og setja einveldi í staðinn, ef nokkuð á á annað borð að gera með "tillögurnar". Þá fær forseti bæði aukið vald og gott vald eða verður í stuttu máli "Gottwald".

Nei. Íslenska þjóðin vill engan forseta með heitunarvaldi gegn Alþingi og því síður vill hún íslenskan "Gottwald".

Hugsun okkur að forseti, fylkisstjórnar og lögreglustjórnar þeir, sem koma eiga í stað sýslumanna, - því án ríkislögreglu er ekki hægt að stjórna, þó ekkert sje á hana í "tillögunum" minst, bara undirskilin, - sjeu allir úr sama flokki, sama pólitíska sauðahúsi, hvernig verður þá umhofs hjer á landi með því valdi gegn Alþingi sem forseta og efri deild Alþingis er fengið samkvæmt "tillögunum"?

Við skulum treysta því, að til þess komi aldrei, að íslenska þjóðin og Alþingi þurfi að lúta forseta og fylkisstjórnun.

Grylan un Reykjavíkurlönd.

Þegar jeg var ytra á síðastliðnu sumri og ferðaðist un Norðurlönd, vakti það athygli mína meðal margs annars nýstárlegs sem jeg bæði sá og heyrði, hversu hrifnir Norðurlandahúar voru yfir höfuðborgum sínum undantekningarlaust. Danir á Fjöni og Jötlandi voru að vísu státnir yfir bæjunum sínum Öðinsvje og Árósum o.s.frv., en með sýnilegu stolti nefndu þeir Kaupmannahöfn ýmist "höfuðborgin okkar" eða "höfuðborg

Danmerkur", og sama hljóðið var í Svíum um Stokkhólm og í Norðmönnum um Osló. Hvergi heyrðist talað með öfund eða lít-
ilsvirðingu um nefndar höfuðborgir eða um fólkkið sem í þeim
býr, allt slíkt hefði sjálfsagt þótt hin mesta óháfa og heimska.

Jeg bar í tal við nokkra danska kunningja frá Jótlandi
hvort þeim þætti ekki Kaupmannahöfn orðin helst til stór bær
borinn saman við íbúatölu alls landsins eða með rúm 25 o/o
allra íbúa Danmerkur, en það var öðru nær en þeim þætti að
vexti höfuðborgarinnar. Töldu það frekar kost og lögðu áherzlu
á, það að því glæsilegri sem höfuðborgin væri og hagur hennar
bætri, þeim mun meiri og betri væri vegur alls landsins.

Hvernig er svo lítið á Reykjavík hjer heima?

Sjaldan eða aldrei er hún nefnd höfuðborg og þá síður en
svo að miklast sje yfir. Er það að vonum, því einn stjórn mála-
flokkur hjer á landi hefir mikið til byggt upp fylgi sitt í
dreifbýlinu með því að niða niður höfuðborgina og íbúa hennar,
uppnefna hvorutveggja og telja sveitafólkinu trú um að þarna
byggji í raun og veru aðeins "Grimsbýlýður". Reykjavík væri
"gullgrafarabær" þar sem flestir heildsalarnir væru í raun
rjettri misindismenn, sem "græfu gullið" ekki úr jörðu, heldur
úr vösun náungans með svikum og braski, ekki síst úr vösun
þeirra sem í dreifibýlinu lifðu, kaupmenn og útgerðarmenn væru
lítið betri, alþýðan fáfróð og æskulýðurinn gjörspiltur.
Sukkið í bæjarstjórnarmálum svo mikið, að t.d. 20 millíónum
króna hefði verið eytt í að gera við lítinn götustúf á Grenimel.
o.s.frv. Á svona "plötur" hefi jeg orðið að hlusta á framboðs-
fundum í Suður-Þingeyjarsýslu og þar settar á kosningagrammó-

inn
f öry/af mönnum sem hversdagslega eru góðir menn og gegnir, en við kosningar svo "uppagiteraðir" af flokki sínum og blöðum gegn Reykjavík, sem þá er "gullgrafarabærinn" og íbúun höfuðstaðarins, sem þá eru orðnir "grimsbylýður", að þeir vita bókstaflega ekki hvað þeir segja, flytja skammirnar og aðdróttanirnar með þeim fjálgleik og krafti sefjunarinnar, að bæði þeir og mikill hluti kjósenda trúir í svipinn þessum áburði og létur blekkjast.

Vitanlega er mörgu ábótavant og fer margt í súginn í annari eins stórborg og Reykjavík er, en ef með sanngirni yrði saman jafnað kostum og löstum þessarar höfuðborgar, er jeg þess fullviss, að kostirnir eru miklu meiri og sje Reykjavík borin saman við höfuðborgir hinna Norðurlandanna, mun það koma í ljós, að við þurfum ekki að skammast okkar og getum borið höfuðið hátt.

Í Reykjavík eru glæsilegustu menntastofnanir okkar, ómetanleg bókasöfn, bestu spítalarnir, hæstirjettur, stjórnarráðið, bankarnir, stærsti og fallegasti togaraflotinn í Norðurlöndum að tiltölu við íbúa o.s.frv., óvenju dugleg sjómannastjett, alþýða sem hvergi gerir sjer til minkunar, auk alls menntafólksins, verzlunarstjettarinnar, iðnaðarmanna, listamanna o.s.frv..

Hversvegna vildi Jón Sigurðsson láta flytja Alþingi til Reykjavíkur? Hann sá í anda vöxt og viðgang höfuðborgarinnar.

Hversvegna sækjast þeir menn helst eftir því að komast til Reykjavíkur, sem úthúða borginni mest? Skyldi það vera af því að "þangað vill klárinn þar sem hann er kvaldastur"? Nei, ónei, fyrir þessum lýðskrumurum er Reykjavík hið þróaða Paradís.

Hvar og hvernig væri dreifbýlið íslenska statt, já öll íslenska þjóðin, utan höfuðborgarinnar, ef hún allt í einu hyrfi eða yrði afmáð? Svárið er stutt og laggott. Þá væri Ísland og íslenskt þjóðerni búið að vera.

Gjörrið ykkur þetta ljóst góðir hálsar, sem signt og heilagt eruð að hræða fólkið í dreifbýlinu á Reykjavík og hattið svo að fárast yfir vexti og viðgangi höfuðborgarinnar.

Eitt atriði er þessu máli skylt, og það er fólksstraumurinn úr sveitunum og hinum minni kaптúnunum til höfuðborgarinnar, en hjer er ekki neinu "Reykjavíkurvaldi" um að kenna, þvert á móti. Það er fólkið sjálft sem vill ganga þessa götu sökum þess, að því finst það fá þarna meiri atvinnu, meiri þægindi og betri kjör en það hvarf frá. Þó hægt sje að hef ta hesta og binda gripi á bás, þá verður átthagaband ekki sett á íslenska alþýðu. Fólksstraumurinn til stóru kaupstaðanna, einkum höfuðstaðarins, hefir nú um langt skeið verið fyrirbæri, sem ekki hefur verið hægt að ráða við fram að þessu, en næst er mjer að halda, að nú sjeu að verða straumhvörf og benda til þess kaup ýmsra bæjarbúa á jörðum og eyðibýlum, bygging sumarbústaða víða í sveitum og vaxandi áhugi, einkum unga fólksins, á garðrækt og skógrækt. En þessum straumhvörfum þarf að flýta og hjálpa og það verður einkum og ma'ske aðeins gert með því, að gera framleiðslustarfsemina eftirsóknarverðari.

Til sveita: Með því að leggja áherslu á að halda nýsköpuninni áfram, útvega bændum og búnaðarsamböndum hin nýju mikilvirku jarðvinnslutæki sem ódýrast og sem fyrst, leggja

hið mesta kapp á ræktun landsins og leiða sem fyrst rafveitur og hitaveitur í og um sveitirnar með kjörorðinu: Ljós og hiti inn á hvert íslenskt sveitarheimili.

Til sjávar: Með því að stækka landhelgina og friða fyrir útlendum ágangi og helga okkur landgrunnið við Ísland.

Eptirmáli.

Kynni einhverjum þó finnst jeg kveða full fast að orði í framanritaðri gagnrýni minni, er því til að svara, að hjer stendur alveg sjerstaklega á, þar sem hún snertir tillögur um nýja stjórnarskrá fyrir Ísland, sem jeg tel mógandi fyrir Alþingi, skerðandi hinn alm. kosningarjett á lævíslegan hátt, alandinná hatri gegn höfuðborginni, sundrandi stjórnarkerfi og stjórnarfari íslenska ríkisins; í stuttu máli hättulegar þjóðarheildinni. Taldi jeg mjer því skylt, að láta skoðun mína á tillögunum í ljósi á þann hátt sem að framan greinir.

Hitt tel jeg ekki á mínu færi þó löglærður sje, að koma einn og ótilkvaddur fram með tillögur til eptirbreytni fyrir hina stjórnskipuðu stjórnarskrárnefnd, sem jeg viðurkenni, að hefir setið óhæfilega lengi á rökstólum án þess að láta til sín heyra.

Í trausti þess, að nefndin leysi starf sitt þeim mun betur af hendi, sem hún hefur setið lengur og skili frumvarpi að stjórnarskrá, sem er hvorttveggja í senn ákveðin og hiklaus í fyrirmælum, þingræðisleg og þjóðleg í anda, lét jeg útrætt um stjórnarskrármálið að sinni og sje hvað setur.

Húsavík 31. okt. '49

